

ייחוסו של דוד המלך

ר' איל פישר

קריאת כיוון

בפרשיות העוסקות בפסולי חיתון התורה מגבילה שני עמים - עמון ומואב - בצורה גמורה ומוחלטת מלהצטרף לעם ישראל¹:

"לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם".

לאיסור זה נותנת התורה שתי סיבות:

1. "על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים".

2. "ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך".

במאמר זה ננסה להבין את ההגדרה ההלכתית של איסור זה, וכן את דרכיה וטעמיה. בנוסף ננסה להבין כיצד השפיע איסור זה על בניין האומה הישראלית.

תולדות העמים עמון ומואב

לוט, בן הרן, אחיו של אברהם אבינו, מתלווה לאברהם בשליחות האלוהית אל ארץ ישראל. עם חזרתם ממצרים אליה ירדו בגלל הרעב, מתפתח ריב בין רועי לוט לרועי אברהם והם נפרדים זה מזה. לוט קובע את מקום מושבו בסדום, מקום בו המערכת השלטונית אוסרת הכנסת אורחים ועשיית חסד ובעצם ממסדת את המידות המושחתות במחוקים המחייבים את כלל האזרחים. פעמיים ניצל לוט ניצל בזכות אברהם אבינו: כאשר מגיע שליח לאברהם ומודיע לו שלוט נתפס בשבי אברהם יוצא למלחמה כדי להצילו, וכאשר מגיעים מלאכים להודיע לאברהם שנגזר על סדום להיחרב, הוא נחלץ להתפלל עליה אך תפילתו אינה מספיקה והוא מציל את לוט בלבד²:

"ויהי בשחת אלוהים את ערי הכיכר, ויזכור אלוהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט".

לוט, אבי האומות עמון ומואב, לא ניצל לבדו; שתי בנותיו ניצלות עימו מתוך ההפכה, ויחדיו הם מגיעים למערה ומבינים שהעולם נחרב. פירוש 'עץ יוסף' על מדרש רבה³ אומר

¹ דברים כג, ד-ה.

² בראשית יט, כט.

³ וירא פנ"א, ז.

שבנות לוט ניצלו בזכות דוד שעתיד לצאת מהן. שתי בנות אלו מחליטות שזו שעת דחק, ואף על פי שגם אומות העולם היו גדורות מעריות בעת ההיא, הן משקות את אביהן יין ומחיות את העולם מחדש על ידי זרע אביהן.

האחות הבכורה החלה וקראה לבנה מואב, והאחות הצעירה יותר קראה לבנה עמון. השם 'מואב' מקבל בחז"ל התייחסויות הפוכות: יש שדרשו אותו לגנאי ולחוסר צניעות באשר הבת הבכורה מפרסמת שבנה נולד מאביה, ויש שדרשו אותו לשבח ומבארים שכוונתה לקבע את ייחוסה לאברהם אבינו ולהכיר לו תודה על שהציל את אביה⁴:

"אמר ר' יהודה בר ר' סימון ר' חנין בשם ר' יוחנן בנותיו של לוט הולכות לעבור עברה ונתפקדו, באיזה זכות? בזכות מואב, מי – אב שנאמר באברהם: 'כי אב המון גוים נתתיך'".

'עץ יוסף' מבאר שלא הוכרע אם המקרא נדרש לשבח או לגנאי, עד ליום בו היה צריך להכריע בעניין ייחוסו של דוד המלך.

בניגוד ליחס חז"ל לבנות לוט, היחס ללוט נוקב יותר⁵:

"דרש רבא: מאי דכתיב (משלי יח, יט) 'אח נפשע מקירת עוז ומדינים כבריך ארמון?' 'אח נפשע מקרית עוז' זה לוט שפירש מאברהם, 'ומדינים כבריך ארמון' שהטיל מדינים כבריחין וארמון (דברים כג, ד) לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'".

כלומר, כתוצאה מפרישת לוט מאברהם בא על שתי בנותיו וגרם להיפרדות עמון ומואב עד עולם.

"ואויל שפתים ילבט' (משלי י, ח) זה לוט שהיה אויל בשפתיו שהיה צריך לומר לבנותיו, דבר שלקה בו העולם אנו באים לעשות! אלא 'ילבט'. מה גרם לו ילבט? הביא עליו לבטי לבטים, מה להלן לא יבוא טמא לכל דבר, אף כאן 'לא יבוא עמוני מואבי בקהל ה'".⁶

מפרש 'עץ יוסף', שחטא בשפתיו שלא הוכיח את בנותיו וזו הסיבה שנכשל והתרחק מקהל ה'.

"לתאווה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע' (משלי יח, א). 'לתאווה יבקש נפרד' זה לוט, 'ובכל תושיה יתגלע' נתגלה **קלונו** בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן: עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם"⁷.

⁴ בראשית רבה פנ"א, יא.

⁵ נזיר כג ע"א.

⁶ בראשית רבה וירא פנ"ב, ג.

⁷ נזיר שם.

בבניין העמים עמון ומואב **אנו רואים התייחסות שונה לציר הזכרי לעומת הציר הנקבי.** שוני זה ישפיע לבסוף על פסיקת ההלכה בנוגע לעם זה ויצור הבחנה בין פועל הזכרים לבין פועל הנקבות.

המפגש בין ישראל למואב

עם ישראל בעליתו ממצרים שולח מלאכים מקדש אל מלך אדום ומבקש לקצר את דרך המסע לארץ ישראל על ידי מעבר בארצו. אדום מסרב בתקיפות ועם ישראל נאלץ להקיף את ארצו. לא מצינו פנייה דומה למואב שארצם צמודה לאדום, אך כדי להגיע לנחל ארנון בגבול מואב והאמורי היו ישראל צריכים לעבור בארץ מואב או להקיפה. רש"י⁸ משלים את הפרטים בעניין זה:

"...ארנון שהוא גבול מואב, ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב, כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם, ואף על פי שלא פירשה משה, פירשה יפתח".

רש"י מתבסס על פסוק מהנביא⁹:

"וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמור אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום, וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה...".

רמז נוסף לעניין זה בתורה¹⁰:

"אוכל בכסף תשברני ואכלתי, ומים בכסף תיתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי. כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער...".

מובן שגם מואב לא נתנו רשות לעבור בארצם.

המפגש עם עמים אלו מתואר שוב בספר שופטים¹¹:

"וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמור אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום, וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה...".

⁸ במדבר כא, יג.

⁹ שופטים יא, יז.

¹⁰ דברים ב, כח – כט.

¹¹ יא, יז.

ציווי התורה ביחס למואב

"ונעבור את אחינו בני עשיו היושבים בשעיר... ונפן ונעבור דרך מדבר מואב. ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה כי לא אתן לך מארצו ירושה כי לבני לוט נתתי את ער ירושה"¹².

רש"י מעיר על הגבלה זו:

"לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב (במדבר כב, ג) 'ויגר מואב מפני העם' שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר 'ולא תתגר במ' שום גירוי, בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב".

שפתי חכמים מוסיף שהשם 'מואב', הוא לשון פריצות. צניעות האימהות שהן שורש האומה, לפי פירוש זה, קובעת את היחס לאומה בכללה.

מעמד העמים נוכח היחס שהתקבל מהם

מעשיו מתקבל יחס של מלחמה וממואב היחס הראשון הוא התעלמות - כפיות טובה שהיא תכונה מאוסה לאחר שמואב מבחין בניצחונות ישראל הוא מחליט לעשות שלום עם מדין ולשכור את בלעם על מנת לקלל אותם. התורה מתייחסת לכך בחריפות¹³:

"לא יבוא ממזר בקהל ה'... לא יבוא עמוני ומואבי... עד עולם... על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך... ואשר שכר עליך את בלעם... לקללך... לא תתעב אדומי כי אחיך הוא".

המפרשים עמלו להבין הוראה זו למעשה. החקירה מתמקדת בניסיון להבין אל מי בדיוק מכוון איסור זה, לאור הסיבות שהתורה נתנה, מה ההוראה לגבי איש או אישה המגיעים להתגייר מעמים אלו.

מתברר ששאלה זו לא נפתרה במשך שנים רבות וההלכה לא נפסקה בצורה ברורה. כנראה שנושא זה לא עלה לדיון בבתי המדרש משום שלא היתה מציאות שדרשה זאת.

¹² דברים ב, ח – ט.

¹³ דברים כג, ג – ו, ח.

השתלשלות פסיקת ההלכה

במגילת רות מסופר בהרחבה על פועלה ותכונותיה של רות המואביה ועל רצונה להדבק בעם ישראל ולהתגייר. בועז, קרוב משפחה של אלימלך, חמיה של רות, מבחין בשתי תכונות בולטות אצל רות: חסד וצניעות. בועז נשמר ומדגיש שיש גואל קרוב ממנו.

היתר נשות מואב ועמון

באותה עת טרם נפסק אם איסור התורה על ביאת עמון ומואב בקהל כולל גם נשים. במסכת כתובות¹⁴ מתואר שבועז כינס עשרה חכמים על מנת להכריע בנושא. פלוני אלמוני – הגואל הקרוב יותר – הסתפק בהלכה זו, לא רצה שעל זרעו יהיה פסול וסירב לישא את רות. בועז נושא אותה בזקנותו ומהם נולד עובד, סבו של דוד המלך.

נכדה של רות, ישי, אביו של דוד, הסתפק גם הוא לגבי הלכה זו – דבר שגרם לו לפרוש מאשתו לתקופה ארוכה מחשש שהוא פסול קהל. דוד המלך נולד לאחר פרישה ארוכה זו ולכן נחשד כממזר ואחיו דחו אותו (החיד"א, יוסף תהילות, בשם תורת קדמון. הרמ"ע ז"ל בספר עשרה מאמרות מסביר למה רצה ישי לבוא על שפחתו).

שמואל הנביא פוסק הלכה בהמלכת דוד

שמואל נשלח בנבואה למצוא בבני ישי את המלך החדש. לאחר בירור נמשח דוד למלך. במעשה זה שמואל פוסק הלכה למעשה שדוד ראוי לבוא בקהל ושני החששות מתנקים, חשש הממזרות על דוד וכן כשרות זרע ישי. כאשר מחפש שאול מנגן שיטיב את הרגשתו מגיע דוד לארמון המלך ומתמנה לנושא כליו של שאול.

מלחמה מתפתחת מול הפלישתים ודוד נשלח על ידי אביו להביא אוכל לאחיו שבשדה הקרב. בהגיעו לשדה הקרב מבין דוד את המבוכה המתמשכת ארבעים יום מול גוליית ושומע את התמורה שהוצעה למי שיצליח לנצח את גוליית; הזכות לישא את בת שאול. דוד מציע להלחם בגוליית בשם כל ישראל. לאחר שהוא משכנע את שאול בדבר יכולתו לעמוד במשימה שתכריע את המלחמה, שאול מסכים ודוד יוצא לקראת גוליית.

---

¹⁴ ז ע"ב.

חז"ל מתארים כיצד השתתפותו של דוד במלחמה עוררה מחדש את הדיון בכשרותו לבוא בקהל. נציג תחילה את נוסח הילקוט שמעוני¹⁵:

"וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלישתי אמר וגו' בן מי זה הנער? ולא ידע ליה?!, והא כתיב 'ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים'. אאבוה קא משאיל ליה.

ולא ידע ליה?! והא כתיב 'והאיש בימי שאול בא באנשים' ואמר רב ואי תימא ר' אבהו, זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא. הכי אמר שאול: אי מפרץ קאתי אי מזרח קאתי. אי מפרץ קאתי מלכא להוי, שהמלך פורץ לעשות לו דרך, אי מזרח קאתי חשיבא בעלמא הוי. ומאי טעמא קא משאיל עליה? דכתיב 'וילבש שאול את דוד מדיו כמדתו' ובשאול כתיב 'משכמו ומעלה גבוה מכל העם'. אמר ליה דואג: עד שאתה משאיל עליו אם הגון למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל. מאי טעמא? דקאתי מרות המואביה. אמר לו אבנר: תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית'.

אלא מעתה ממזר ולא ממזרת! ממזר כתיב [מוס זר]. מצרי ולא מצרית! שאני הכא דדריש טעמא דקרא 'על דבר אשר לא קדמו' - דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אישה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים!

אישתיק. מיד: 'ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם'.

התם קרי ליה נער והכא קרי ליה עלם! הכי קאמר ליה: הלכה נתעלמה ממך. צא ושאל עליה בבית המדרש. שאל. אמרו לו: 'עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית'.

מקשי להו הני קשיותא. אשתיקו. בעי לאכרוזי עליה. מיד 'ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי' וכתוב 'הישמעאלי'. אמר רבא: מלמד שחגר חרבו כישמעאלי ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב, כך **מקובלני** מבית דינו של שמואל הרמתי, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית...".

בהמשך המדרש¹⁶ מתוארת הפגישה בין אבנר לשמואל בבית דינו:

"כיון שבא אבנר אצל שמואל אמר לו: הדא מנא לך? לא משל דואג היא? מין הוא ואינו יוצא בשלום מן העולם. להוציאך חלק אי אפשר, אלא 'כל כבודה בת מלך פנימה'. לאיש יש לו ליתן שכר ולא לאשה שנאמר: 'ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור'".

¹⁵ רמז קכז.

¹⁶ רמז קכח.

ברות רבה¹⁷ כתוב שהלכה זו נשתכחה מאבנר לשעה.

בבבלי¹⁸ מובא שנחלקו תנאים על טעם היתר הנשים :

”כתנאי : עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית דברי רבי יהודה.

רבי שמעון אומר : 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים' - דרכו של איש לקדם עוברי אורח בלחם ובמים, ואין דרכה של אשה לקדם עוברי אורח בלחם ובמים”.

מבאר רש”י :

”דאיכא דנפקא ליה מעמוני ואיכא דנפקא ליה מעל דבר”¹⁹.

כאשר הדיון הגיע לנקודה גורלית בה רצו להכריז שדוד פסול לבוא בקהל, נשלפה חרב בבית המדרש, אך לא מובן מה הוסיף עמשא על דברי אבנר באומרו שוב שההלכה היא עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית.

ננסה לעמוד על דיוק יסודי חשוב בפסיקת הלכה זו. לצורך העניין נציג ביאור של הגרי”ז סולוויצ’יק מבריסק²⁰ :

”כבר בימי בועז נדרשה ונפסקה כבר ההלכה ד’עמוני ולא עמונית’ וכו’, ואיך זה היה יכול דואג לפוסלו ע”י שהקשה על הלכה זו? ומה הדיונים עוד בהלכה זו, הא מקודם כבר פסוקה היתה שכך הוא?

והנראה דהנה בית דין הגדול היה קובע ופוסק הלכה על פי ב’ דרכים :

א. ממה שהיו דורשין באחד מ”ג מדות שהתורה נדרשת בהם.

ב. ממה שנמסר בקבלה מהלכה למשה מסיני, כמו שכתב הרמב”ם בפ”א הלכות ממרים ה”ב ‘ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה’ אלו דברים שלמדו אותם מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם, ‘מכל דבר אשר יגידו לך’, זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, עד כאן לשונו. והנפקא מינה בזה, שאם הלכה זו קבעו **מדרש שבאחד מ”ג מדות**... ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין הרי זה סותר ודן כפי מה שיראה בעיניו שנאמר ‘אל השופט אשר יהיה בימים ההם’, אין אתה חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך, עד כאן לשונו (של הרמב”ם – א.פ.).

¹⁷ ד, ו.

¹⁸ יבמות עז ע”א.

¹⁹ בהמשך הגמרא (שם) נוסף מקור ממנו לומדים זאת : “במערבא אמרי ואיתימא רבי יצחק אמר קרא : ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הינה באוהל”.

²⁰ חידושי הגרי”ז סימן קצג.

אבל כשההלכה קבועה על פי **הלכה למשה מסיני**, אי אפשר לבית דין אחר לסתור ההלכה דהא הלכה מקובלת מהלכה למשה מסיני היא, עיין שם בפ"א ה"ג דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם, עד כאן לשונו (של הרמב"ם – א.פ.). ולפי זה מתבאר היטב פרשה זו של "דוד" שדנו עליו אם כשר הוא, אחרי מה שמעידן עידנים פסק בועז כבר ההלכה ד"עמוני ולא עמונית", במדרש באחד מ"יג מדות היה, ולזה יכול דואג (לחלוק עתה) דבית דין אחר היה, ודרש הוא אחרת שמצא טעם לסתור ההלכה הפסוקה כפי כל סוגיות הגמרא שהקשה על טעם המתירים ויכול לפסוק אחרת, כיון שנפסקה ב"יג מדות שהתורה נדרשת בהן כמו שכתבתי, וכמו כן מה שהביא בתחילה תנינא 'עמוני ולא עמונית', היינו דלמדין כן מדרש באחד מ"יג מדות הוא, אבל עמשא שאמר כך **מקובלני** מבית דינו של שמואל הרמתי, **היינו הלכה למשה מסיני**, וכן מפורש בסמ"ג לאוין מצוה קיג עיין שם. ולזה אין יכולים לסתור ההלכה גם אם ימצאו טעם אחר לסותר כיוון שהלכה מקובלת היא מהלכה למשה מסיני. ועל פי זה מבואר היטב מה שאמר הגואל פן אשחית נחלתי ולא אמר שאסור לו לישא כיוון שטעה בעמוני ולא עמונית, דבאמת גם הגואל קיבל להלכה זו מבוועז שעמוני ולא עמונית אלא שטען לבוועז דאע"פ שאני יכול לישאנה דהא בשעה זו הדין כך, אבל זה רק מכח מדרש דא' מ"יג מידות ואם יבוא ב"ד אחד ויסתור הדין אזי אשחית את נחלתי דיפגמו זרעי דאזי כבר יהיה הדין דעמוני **וגם** עמונית. אבל הוא טעה (נ"א: ובאמת טעה בזה) דהלכה מקובלת היא מהלכה למשה מסיני, ואי אפשר לסתור אותה כמו שכתבתי".

לפי דבריו ולפי המדרשים נחלק את הדרך לפסיקת ההלכה לשלושה חלקים: שני חלקים בתוך דרך הפסיקה על פי י"ג מידות כמו שרש"י רומז בדיון הגמרא דאיכא דנפקא ליה מ'עמוני ואיכא דנפקא ליה מ'על דבר'. ודרך נוספת של 'הלכה למשה מסיני'. ננסה להבין גם את המשמעות לימינו.

פסיקה על פי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן – אופן ראשון

התוספות ביבמות מסבירים למה לא נגיד שלגבי עמוני ומואבי היה לו לקצר ולכתוב 'עמוני' ו'מואבי' הלכך מזה שכתב 'עמוני' ו'מואבי' יש לנו לדרוש שזה נכתב בצורה כזו בכדי שנמעט את העמוניות והמואביות אם היה כותב 'מצרים' במקום 'מצרי' היה מאריך יותר.

על דרך זו כתוב גם בתלמוד הירושלמי²¹ ומפרש קרבן העדה:

"עמוני כתיב ולא כתיב 'עמוני ומואבי' אלא יו"ד יתירא לטפויי קאתי להתיר נקבות דעמוני ומואבי, עמוני ולא עמונית".

²¹ פ"ח ה"ג.

והבן איש חי בדרשותיו²²:

"ההיתר של דוד וזרעו מרות המואביה והיתר רחבעם שבאה מנעמה העמונית הוא מן שתי יודי"ן הכתובים ב"עמוני ומואבי", שהיה צריך לכתוב עמון ומואב. ונכתב כך כדי להגיד שהנקבות מותרות... מי שאינו מבין דקדוק שתי יודי"ן הוא עם הארץ".

ימשך חכמה²³, מבאר מתי לשון זכר תתייחס גם לנשים ומתי לא:

"...דאם בא על האומה בכללה אז אין שולל נקיבות, אבל אם בא על היחיד בפרט אז עמוני ולא עמונית כמו שכתוב (דברים טו, יב) '...העברי או העבריה...' וכאן מוכח דמדבר על כל פרט ובדיוק עמוני ולא עמונית".

מתחדש מפירוש זה שלמרות שבכל התורה לשון זכר כולל נקבה, בענין עמון ומואב צורת הכתיבה יכולה לשמש כתיאור אומה הכולל נשים או פרט המשתייך אליה ואז אינו כולל נשים. בכך מניח הימשך חכמה יסוד פרשני המאפשר שתי דרכי הבנה: האחת כוללת נשים והשנייה מוציאה אותן (בהמשך הדיבור פרט מדוע מבחינה פרשנית האפשרות שמפרשת כמסייג נשים היא האפשרות הפרשנית הנכונה, עיין שם).

סיכום נתיב פסיקה ע"פ י"ג מידות – אופן ראשון

כיוון פרשני זה מדגיש את הצד הטכני ובנוי על דיוקים וכללים לשוניים. קיבלנו מפירושו של הימשך חכמה הבחנה רעיונית: בפנייה בלשון זכר לקהל יש צורך להבחין אם הוא פונה לכלל הקהל או לפרטיו ולהבין אם הקהל מייצג אומה והפרטים מרגישים שייכות אליה וממילא נכללים בתוכה.

משמעויות לימינו

סגנונות דיבור מסוימים מתעקשים בדורנו לפנות לציבור מעורב בשני לשונות (זכרי ונקבי). אולי ניתן לתת טעם לדבר ולהסביר שעם התעוררות משיח בן דוד, עולה שוב הדיון בדבר ייחוסו וסגנון דיבור זה מחזק את האמירה שכאשר התורה אוסרת עמוני ומואבי היא מתכוונת לזכרים בלבד. כך מתחזקת הזיקה לזרע דוד וקביעת ההלכה בדבר כשרותו.

²² פרשת ויחי, ד"ה 'חכלילי עינים'.

²³ דברים כג, ד.

פסיקה על פי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן – אופן שני

כותב הרמב"ן²⁴ על דברי הגמ' ביבמות המובאים לעיל: "וואין האשה דרכה לקדם שתוציא מזון מחוץ לגבול הארץ..." , כלומר, משום שבני ישראל לא נכנסו לגבול עמון ומואב, נשות עמים אלו לא נתבעות לעשות פעולה המנוגדת לטבען.

הראשונים דנים בטעמים לאיסור עמון ומואב ומבררים אם הטעמים מתייחסים לשני העמים.

ממשיך הרמב"ן:

"והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי (בראשית יד, טז), ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה (שם יט, כט) והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה. האחד שכר עליו את בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קרבו למולו..."

מובן מדברי הרמב"ן שעמים אלו הורחקו על כפיות טובה קיצונית; הם לא עשו חסד בסיסי עם ישראל בעת נדידתו במדבר ועוד ניסו לפגוע.

גם הרשב"א והריטב"א מפרשים כך.

לעומתם כותב המאירי:

"ודאי נראה דקרא דעל דבר אשר לא קדמו קאי אבני עמון, וקרא דואשר שכר אבני מואב".

והוסיף:

"יש מפרשים, דמכל מקום הואיל ונכתבו בפסוק אחד הוקשו זה לזה לכל ענין. ומכל מקום לי נראה דקרא דעל דבר אשר לא קדמו אתרוייהו קא מהדר, אלא שהוסיף במואב טעם שכירותו של בלעם".

נוכחנו לדעת שלגבי מואב יש מחלוקת אם הורחק רק משום ששכר את בלעם לקלל או שבנוסף לכך הורחק משום שלא קדם בלחם ובמים.

---

²⁴ דברים כג, ה.

המהרש"א²⁵ מסכים עם ההבנה הסופית במאירי וחולק על דרך הפירוש של הרמב"ן :

"א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא: גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים'... מרחקת את הקרובים מעמון ומואב..."

בהמשך דבריו הוא דוחה את החילוק שהביא המאירי.

דרך פרשנית זו מגדירה הבדל מהותי בדרכם של אנשים ונשים לפעול - איש דרכו לקדם, לשכור ולייעץ ואין דרכה של אשה בכך לכן לא יכול להיות שהפסוק התכוון לאוסרה - ומבססת את מהות האיסור על תכונות נפש לקויות שנמצאו בעמים אלו.

חידושי הרי"ם מבאר שדמות האישה נבחנה ממש ברגעים בהם הייתה החלטה בשמיים אם לאפשר לעמון ומואב קיום או שמא לכלות את שורשם עם אנשי סדום.

בפרשת וירא מגיעים אל אברהם אבינו שלושה מלאכים: אחד לבשר את שרה על לידת יצחק, שני לרפאות את אברהם ושלישי להפוך את סדום. רש"י מעיר²⁶ שהמלאך שריפא את אברהם הלך משם להציל את לוט.

מדברים אלו עולה השאלה מדוע המלאך האחראי על הפיכת סדום מגיע לאוהל אברהם?

חידושי הרי"ם מבין שכאשר המלאכים שואלים 'איה שרה' הם בעצם שואלים אם היא מופקדת גם על הכנסת אורחים וצריכה לצאת לקראתם. אברהם משיב להם שאינה מופקדת ואינה יוצאת, היא משתתפת בהכנסת האורחים אותה יוזם אברהם אבינו אך מרחב פעילותה הוא בתוך האוהל:

"... מה שאיתא בש"ס יבמות ע"ז מואבי ולא מואבית שתלוי אי אשה מצווה לקדם ומפקדת אהכנסת אורחים עי"ש, וזה ששאלו איה שרה כו' כי מחויבת גם כן אהכנסת אורחים והשיב להם הנה באהל שאינה מופקדת, ובזה נראה לפרש מה שהלכו המלאכים של הפיכת סדום והצלת לוט לאברהם לכאן כיון שנשתלחו למקום אחר, אולם עיקר הפיכת סדום והצלת לוט **עבור בנות לוט**... שהיה הכנה להולדת דוד ומשיח בן דוד, **ולכך המתנינו על תשובת אברהם 'הנה באוהל' שאינה מחויבת, שבה היה הצלה לבנותיו לפי שעל ידי זה מותר לדוד לבוא בקהל**, שזה עיקר פלוגתת דואג כמבואר בש"ס, ואח"כ הלכו משם להציל את לוט. הנה אין מלאך יכול לעשות דין קודם שהוא מוסכם מלמטה, וממילא שהלך להציל את לוט כדי שיצא ממנו דוד, הוצרך לשאול את אברהם איה שרה אשתך והשיבו הנה באוהל, **ממילא נעשה הדין שאין דרכה של אישה לקדם אף לקראת נשים**,

²⁵ סנהדרין קג ע"ב.

²⁶ בראשית יח, ב.

ודרשינן שפיר מואבי ולא מואבית ומותר לבוא בקהל ובלא זה היה הדין כפשטיה דקרא שאף מואבית נכלל ועל כן שאל איה שרה כדי שיוכל לילך להציל".

אותו המלאך שהגיע לרפא את אברהם מקבל משימה נוספת: להציל את לוט ובנותיו בכדי שדוד יצא מזרעם. משימה זו התקבלה רק לאחר ששרה קבעה שאין דרכה של אישה לצאת גם לא לקראת נשים. שרה הגדירה שהעולם הנשי לא שייך למעשה זה של קידום.

הערוך לנר²⁷ מבאר שאבנר לא אמר טעמים אלו מפני כבוד מלכות שאול שאשתו לא נהגה כן אלא לאחר מעשה פילגש בגבעה, נשבעו שבטי ישראל שלא לתת את בנותיהם לשבט בנימין ונשארו מאתיים בחורים בלי זיווג²⁸. הוחלט שבנות ישראל יצאו לחולל בכרמים ובני שבט בנימין יחטפו מהן נשים וכך לא יעברו על השבועה²⁹. ראתה אותו כשהיתה בין המחוללות וחטפה אותו בעצמה ובכך עברה על 'כל כבודה בת מלך פנימה' כפי שמבאר רש"י³⁰ על דברי שאול ליונתן: "בן נעות המרדות הלוא ידעת כי בוחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות עמד".

אבל בית דינו של שמואל וחכמי התלמוד, שלא ניצבים בפני שאול, יכולים לומר תירוץ זה.

אם כן, נחלקו שאול ודוד בדבר מהות דמותה של האישה, שלפי הנהגת רות, אם מלכות דוד, לא היה לה לקדם ועל כן מותרת לבוא בקהל ולפי הנהגת אשת שאול, אכן קושיית דואג, ראש הסנהדרין של שאול, במקומה, והיה לנשים לקדם בלחם ובמים.

רש"י הירש³¹ מוצא חוט מקשר בין המקרים אותם הרחיקה התורה מחיתון:

"אם נסכם את פסולי הקהל שנידונו בפסוקים ב-ט, הרי זה הכלל העולה מביניהם: החוג היהודי הלאומי ייבנה תוך שמירת השלמות הגופנית והמוסרית של חיי המין (איסור פצוע דכה וממזר), תוך טיפוח רגשות של **אנושיות, קורבה והכרת טובה** (פסול עמוני ומואבי, היתר עמונית ומואבית מיד ואדומי ומצרי בדור שלישי)".

אור החיים הקדוש מוסיף סיבה הקשורה למהות האישה³²:

"... ראיתי שאין טענה על הנקבות לקדם לנשים כי הגע עצמך שירצו בלבם לקדם היכול ילכו עשות בלא רשות בעליהן ומה גם בראות בעליהן אויבים להם אנוסים

²⁷ יבמות עז ע"א.

²⁸ רד"ק שופטים כא, יד.

²⁹ מלבי"ם שם, יט.

³⁰ שמואל א כ, ל.

³¹ דברים כג.

³² שם, ד-ה.

הם הגם שלא יקדמו אותם, ומעתה אין טענת אשר לא קדמו אלא על הזכרים ועמד הדין עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית".

מתוך הדברים ננסה להגדיר את דמות האישה:

- א. שומרת על צניעותה ולא יוצאת לקדם, גם לא נשים.
  - ב. נאמנה ומכבדת את בעלה ודבר טוב שהוא צריך לנהוג ולא נוהג אין עליה דרישה לנהוג כי לא תצא ללא רשותו.
  - ג. לא יוצאת מחוץ לגבולות ארצה למשימות.
  - ד. בעלת רגשות אנושיים, קורבה והכרת טובה.
- כותב הירושלמי³³: "אחורי אמר לה... אילו באת אצלינו מאתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך" ומפרש הפני משה: "דעדיין לא נתחדשה ההלכה אלא היום... בבית דין של בועז כבר נתחדשה ההלכה".

דהיינו, לו יצויר שלא הייתה רות מגיעה לא הייתה מתחדשת ההלכה. הירושלמי מוסיף ומסביר איך ראה בועז לחדש הלכה זו: "על ידיה (של רות) נתחדשה ההלכה". על כך כותב החתם סופר³⁴:
"מה ראה בועז לקרב כך את רות? משום הצניעות היתירה שראה בה ושלא הלכה אחר הבחורים".

רש"י הירש³⁵ מסביר באופן אחר מה ראה בועז ברות שעזר לו לפסוק את ההלכה:
"הנביאים היו מוכיחים את מואב ומתרים בו שעליו לשוב אל מידת החסד. לפי ההלכה, לנשי מואב לא היה חלק במידות הללו; הן לא גירשו מלבן רגשות אנושיות כלפי אומות אחרות ולא פיתחו גאווה לאומית ייחודית. דבר זה נזקף לזכותן בכפליים, מאחר שהיה עליהן להתגבר על השפעת הגברים. כך גם עלינו להעריך את רות, מבנות מואב, אישה בעלת אנושיות אצילית, שהייתה אם למלכות בית דוד. בלבה בערה שלהבת אהבה לאדם, אהבה המגשרת על המחיצה המפרידה בין עם לעם".

כאשר נעמי התחילה ללמד את רות תורה, פתחה עימה כפי שמתואר בתלמוד הבבלי³⁶, דווקא מנושאים מסוימים הקשורים למהותה של האישה. לימדתה תחילה שאסור לבת

³³ יבמות פ"ח ה"ג.

³⁴ סוף פרשת וירא.

³⁵ דברים כג.

³⁶ יבמות מז ע"ב.

ישראל לצאת חוץ לתחום שבת. ניתן לשאול מה ההדגשה שאסור דוקא לבת ישראל ולא לזכרים. נראה שנעמי לימדה את רות על מהותה ומבנה נפשה של האישה ועל כן שאין דרכן של בנות ישראל לצאת מביתן, בדרכה של שרה אימנו.

הלימוד התקיים לפני שבועז פסק שהיא מותרת. בלי פסיקת הלכה זו, רות תתגייר אך תשאר פסולת חיתון. נעמי מבינה שיש צורך ללמדה את מהות האישה והנהגותיה ורק כאשר מהותה האישה תתקבל אצל רות עד שתהיה המשך של שרה אימנו, שאין דרכה לקדם אורחים אפילו מחוץ לאוהלה, תוכל רות לבוא בקהל.

כאשר בועז מבחין ברות הוא מזהה שרות חיה בצורה של 'כל כבודה בת מלך פנימה' וקושייתו של דואג נופלת. בועז מבין שנשות מואב לא נאסרו, מכנס את הזקנים ופוסק את ההלכה.

עיקר קושיית דואג היא על דרך פסיקה זו. קושייתו השרתה מבוכה גדולה בבית המדרש עד שכמעט הכריזו שדוד המלך פסול לבוא בקהל, חס ושלום.

דואג האדומי היה ראש הסנהדרין, "אביר הרועים אשר לשאול"³⁷, ו-"...שקול כנגד כל ישראל"³⁸. דמות עוצמתית מאוד ובעלת תפקיד מכריע. בבית המדרש של שמואל הנביא סותרים את קושייתו וקובעים שטענתו טענת מין, כמו שאמר אחיה השילוני³⁹. הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה כתב: "ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה ושמע ממשה והוא קיבל מדוד ובית דינו"⁴⁰.

קושיית דואג בשורשה טוענת שמהות האישה הפוכה מההבנות שהבאנו לעיל ובכך הוא מערער על מלכות בית דוד.

בימינו נראה, שהרוצים לערער על מלכות בית דוד טוענים שדרכה של אישה לצאת ולקדם במלחמה. בשביל כוחות אלו ההפרדה בין גברים לנשים היא טכנית בלבד ויכולה להיפתר על ידי מחיצות ומגורים שונים לגברים ונשים. כוחות אלו יסרבו להבין וימחו בכל תוקף נגד הטענה שאלו מהויות ומבני נפשות נבדלים.

מאחורי הדיון בשאלה האם אישה יכולה לשרת בצבא או לעמוד בחזית המלחמתית או הציבורית, עומדת טענה המערערת את מלכות בית דוד. דיון על מהות האישה הוא דיון על כשרותו של זרע דוד ולמעשה ניצבת בפנינו השאלה האם אנו נותנים כח, מאשרים וממליכים את דוד המלך או שומעים לעצת המערערים כדואג האדומי.

³⁷ שמואל א כא, ח.

³⁸ ילקוט שמעוני נ"ד, רמז קכא.

³⁹ רות רבה ד, ט.

⁴⁰ אור החיים הקדוש (דברים כג, ד) כותב: "שאמרו לפניו (לפני אחיה השילוני) קושיא זו הפירה ואמר מינאה כאמור במדרש".

בפני שאול המלך ניצבו שני קצוות רוחניים סותרים: שמואל ובית דינו ומנגד דואג האדומי. שאול בחר ללכת אחר דואג, ראש הסנהדרין והגיע להחלטות מוסריות שפלות מאוד. הליכה אחר כוחות המתנגדים למלכות בית דוד מביאה להרס בעולמה המוסרי של המלכות ולנפילתה: "ויאמר שמואל אל שאול, לא אשוב עמך כי מאסתה את דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל"⁴¹.

אימת הדין של שמואל הנביא

בתלמוד הבבלי⁴² מסופר על העלאת שמואל הנביא ע"י בעלת האוב:

"רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי: 'ויאמר שמואל אל שאול: לא הרגזתני להעלות אותי?' (שמואל א כח, טו). ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מן הדין אנו על אחת כמה וכמה. שמואל מאי היא? דכתיב (שם, יג) 'ותאמר האישה אל שאול: אלהים ראיתי עולים...' עולים תרי משמע חד שמואל ואידך דאזל שמואל ואתייה למשה בהדיה. אמר ליה דלמא חס ושלוס לדינא מתבעינא, קום בהדי שליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא קיימתיה".

אמרי אמת כותב על כך שהיה שמואל מתיירא שמעמידים אותו לדין על שהתיר את דוד ומשפחתו לבוא בקהל על ידי שדרש 'עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית' וידע על התנגדות ראש הסנהדרין לפסק זה. על כן שמואל מבקש ממשה רבינו שיבוא ויעיד שגם הוא דרש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, כדי לקבוע שזו אכן ההלכה.

משמעויות לימינו

ההתנהלות הממלכתית הלאומית באותם ימים התנהלה בין שני קטבים שמשכו לכיוונים מנוגדים בהתייחסם לבית דוד. **בבסיס ההתפלגות עמדה הגדרת מהות האישה**. מלכות בית דוד נבנתה מעיצוב דמותה המדויק והשמרני של האישה. היסודות המונחים כאן והקטבים הללו שעמדו מול מלכות שאול, עומדים בבסיס הברור גם היום ומתוכם מתקיימים הרבה דיונים בדבר ההתנהלות שבה צריכה לנהוג מדינת ישראל וצבא ישראל.

---

⁴¹ שמואל א טו, כו.

⁴² חגיגה ד ע"ב.

פסיקה על פי 'הלכה למשה מסיני'

כעת יובנו דברי עמשא⁴³: "כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי" ומה הוסיף על דברי אבנר.

הירושלמי אומר⁴⁴: "אמר ר' שמואל בר נחמן אני אין לי אלא משנה..." מפרש על כך קרבן העדה: "דהלכה למשה מסיני היא, דנקבות עמונית ומואבית מותרין מיד ולא מיו"ד יתירא קדריש".

וברמב"ם⁴⁵:

"...עמוני ומואב איסורן איסור עולם זכרים ולא נקבות שנאמר לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' והלכה למשה מסיני שהעמוני הזכר והמואבי הזכר הוא שאסור לעולם... עמונית ומואבית מותרת מיד כשאר האומות".

נראה שהרמב"ם מתחיל את הפסיקה עם הצורה המילולית של הפסוק אך אחר כך מייחס את הפסיקה להלכה למשה מסיני ולא לדרשה על ידי י"ג מידות.

הסמ"ג כותב⁴⁶:

"...עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם הזכרים... אבל הנקבות מותרות מיד כשאר האומות וכן קבלו מבית דין של שמואל הרמתי והוא קיבל דבר זה הלכה למשה מסיני, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית והטעם מפרש המקרא 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים'".

נראה כי הסמ"ג הולך בדרכו של המדרש שבבית דינו של שמואל קבעו שזו ההלכה ורק לאחר מכן נתנו לה טעם. הפסק הוא הלכה למשה מסיני ולא ישתנה לפי הדרשות.

כך גם כותב המהרש"א⁴⁷: "...וכל הני דאקשי להו דואג כדלעיל, למה לא השיבו לו כן, ונראה דלרבי יהודה היה זה הלכה למשה מסיני, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כדקאמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, דהיינו, הלכה למשה מסיני... דואג וסיעתו חשבו לאסור עמונית ומואבית ולא האמינו בקבלתם...".

---

⁴³ יבמות מו ע"ב.

⁴⁴ יבמות פ"ח ה"ג.

⁴⁵ הלכות איסורי ביאה פ"ב הי"ח.

⁴⁶ לא תעשה, מצווה ק"ג.

⁴⁷ חידושי הלכות יבמות עז ע"א.

סיכום

במאמר זה העמקנו בהבנת ההלכה המכשירה את דוד המלך, ראינו את האפיקים דרכם מתבררת הלכה זו, נוכחנו לדעת שבבסיס פסיקת הלכה זו, לפי טעמא דקרא, עומדת הגדרת מהותה של האישה, וראינו שהדבר השפיע על התנהלות המלכות בכללה.